

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Κωνσταντίνος Παππάς

Ένα από τα πιο αξιόλογα γεγονότα που αντιμετώπισε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κατά τον 4. αι. μ.Χ. υπήρξε η κρίση ανάμεσα στον πολιτισμό και στη θρησκεία. Μια νέα θρησκεία, ο Χριστιανισμός, συγκρούστηκε με τον παλιό ειδωλολατρικό πολιτισμό, βγήκε νικητής κι αφού αναγνωρίστηκε - ύστερα από μακροχρόνια περίοδο διωγμών - από το Μέγα Κωνσταντίνο, καθιερώθηκε ως επίσημη θρησκεία του Κράτους στα τέλη του ίδιου αιώνα από έναν άλλον αυτοκράτορα, το Μέγα Θεοδόσιο.

Το αξιοπερίεργο είναι ότι δυο εκ διαμέτρου αντίθετοι παράγοντες, ο Χριστιανισμός και ο παγανιστικός Ελληνισμός, βρήκαν μια αμοιβαία συμφωνία, αναμείχτηκαν και δημιούργησαν στη συνέχεια ένα νέο πολιτισμό, τον Ελληνοχριστιανικό, γνωστό με το όνομα Βυζάντιο.

Κέντρο αυτού του πολιτισμού έγινε η Κωνσταντινούπολη, η νέα πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η παλιά ειδωλολατρική αυτοκρατορία έγινε τώρα μια Χριστιανική Αυτοκρατορία κι εκείνος που έπαιξε τον κυριότερο ρόλο σ' αυτό, όπως και σ' άλλες μεταβολές, ήταν ο Μέγας Κωνσταντίνος.

Αναρωτιέται κανείς πώς μια αυτοκρατορία, που είχε ήδη αποκτήσει έναν πολιτισμό παγκόσμια αναγνωρισμένο, με ισχυρότατη διοίκηση, σταθερή μορφή ιδεών, μεταστράφηκε και μάλιστα σχετικά γρήγορα και από ειδωλολατρική έγινε χριστιανική, μπαίνοντας σε μια νέα εποχή, αντίθετη με το παρελθόν της. Το κυριότερο αίτιο πρέπει να το αναζητήσουμε ακριβώς στην ειδωλολατρεία. Ο παλιός δηλ. ειδωλολατρικός κόσμος, τόσο στην πολιτική όσο και στη θρησκεία, δεν μπορούσε πια να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του έθνους. Είχαν παρουσιαστεί στο μεταξύ νέες απαιτήσεις και επιθυμίες, που μόνον ο Χριστιανισμός φαινόταν ικανός να τις ικανοποιήσει. Ακόμα και για το ότι την εποχή αυτή βρέθηκε μια μεγάλη προσωπικότητα, ο Μέγας Κωνσταντίνος, για να υλοποιήσει τις ανάγκες αυτές.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο Κωνσταντίνος γεννήθηκε πιθανότατα το 285 μ.Χ. στη Ναϊσό (σημερινή Νίς) της Γιουγκοσλαβίας. Ήταν γιος του Ιλλυριού Κωνσταντίνου του Χλωρού και της ανεπίσημης συζύγου του Ελένης, που ήταν Χριστιανή. Από νεαρή ηλικία ο Κωνσταντίνος ακολούθησε το στρατιωτικό επάγγελμα, στο οποίο διέπρεψε.

Όταν το 305 μ.Χ. οι δυο πρώτοι Αύγουστοι της Ρώμης, Μαξιμιανός και Διοκλητιανός, παραιτήθηκαν από το αξίωμα τους, νέοι Αύγουστοι ανακηρύχθηκαν, στην Ανατολή ο Γαλέριος και στη Δύση ο Κωνσταντίος. Το επόμενο έτος (306) ο Κωνσταντίος πέθανε στη Βρετανία και ο στρατός ανακήρυξε Αύγουστο στη Δύση τον Κωνσταντίνο.

Ο γάμος του με τη Φούστα, κόρη του Μαξιμιανού και αδερφή του κατοπινού Αύγουστου Μαξέντιου, τον διευκόλυνε από πολιτικής πλευράς σ' αυτό. Πραγματικά την ίδια εποχή μια επανάσταση στη Ρώμη από το λαό και στρατό ανέτρεψε το Γαλέριο και ανακήρυξε Αύγουστο το Μαξέντιο, γιο του Μαξιμιανού που είχε παραιτηθεί. Ο Μαξιμιανός ενώθηκε με το γιο του και πήρε πάλι το αυτοκρατορικό αξίωμα. Ο Γαλέριος στο μεταξύ είχε αναγνωρίσει ως νέο Αύγουστο της Ανατολής το Λικίνιο.

Ακολουθεί μια περίοδος εμφύλιου πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου ο Γαλέριος και ο Μαξιμιανός πέθαναν. Ο Κωνσταντίνος τότε έκλεισε συμμαχία με το Λικίνιο και νίκησε το Μαξέντιο σε αποφασιστική μάχη κοντά στη Ρώμη, το 312 μ.Χ. Ο Μαξέντιος, προσπαθώντας ν' αποφύγει την αιχμαλωσία του, πνίγηκε στον Τίβερη. Οι δυο νικητές Κωνσταντίνος και Λικίνιος συναντήθηκαν στο Μεδιόλανο (Μιλάνο), όπου υπέγραψαν το περίφημο «"Εδικτον των Μεδιολάνων» (Διάταγμα του Μιλάνου), το τόσο σοβαρό για το Χριστιανισμό, για το οποίο θα μιλήσουμε στη συνέχεια.

Ωστόσο, οι ειρηνικές σχέσεις ανάμεσα στους δυο Αύγουστους δεν κράτησαν πολύ. Ο αγώνας άρχισε μεταξύ τους και κατέληξε σε ολοκληρωτική νίκη του Κωνσταντίνου του 324 μ.Χ., στο θάνατο του Λικίνιου και στην ανάδειξη του Κωνσταντίνου ως μοναδικού αυτοκράτορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Η βασιλεία του Κωνσταντίνου επηρέασε σημαντικά τη μελλοντική ιστορία, όχι μόνο της αυτοκρατορίας, αλλά και του κόσμου ολόκληρου. Σπουδαιότερα γεγονότα της βασιλείας του πάντως ήταν η ίδρυση και μεταφορά στις όχθες του Βοσπόρου, στην Κωνσταντινούπολη (τη «Νέα Ρώμη»), της πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας και η επίσημη αναγνώριση του Χριστιανισμού ως ισότιμης θρησκείας με τις άλλες, θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε στην παρούσα έρευνα.

Οι λόγοι της μεταστροφής του Κωνσταντίνου

Γιατί όμως ο Κωνσταντίνος ευνόησε το Χριστιανισμό, που μέχρι τότε ήταν σε διωγμό και σε παρανομία; Με το ζήτημα αυτό ασχολήθηκαν τόσο ιστορικοί όσο και θεολόγοι. Πολλά ερωτηματικά είχαν γεννηθεί όπως:

- Η εύνοια αυτή πρέπει να θεωρηθεί σαν απλή ένδειξη της πολιτικής του σοφίας;
- Θεώρησε το Χριστιανισμό απλώς ως μέσον επιτυχίας των πολιτικών του σκοπών;
- Στην απόφαση του μήπως συνέβαλαν και οι δυο αυτοί παράγοντες (δηλ. πολιτικοί και πνευματικοί);

Η λύση του προβλήματος παρουσιάζει μεγάλη δυσκολία, εξαιτίας των εντελώς αντίθετων πληροφοριών που δίνουν οι πηγές. Ο Επίσκοπος Ευσέβιος, για παράδειγμα, περιγράφει έναν Κωνσταντίνο που είναι τελείως αλλιώτικος απ' αυτόν που μας δίνει ο ειδωλόατρης συγγραφέας Ζώσιμος. Έτσι οι ιστορικοί βρήκαν μια διέξοδο, να δίνουν δηλ. απαντήσεις στο πολύπλοκο αυτό πρόβλημα σύμφωνα με τις προσωπικές τους απόψεις. Ο Γάλλος ιστορικός Boissier γράφει σχετικά στο βιβλίο του «Η πτώση του Ειδωλολατρισμού»: «Δυστυχώς, όταν ασχολούμεθα με μεγάλους άνδρες, που έπαιξαν ένα σπουδαίο ρόλο στην ιστορία και προσπαθούμε να μελετήσουμε τη ζωή τους και τη δράση τους, σπάνια είμαστε ικανοποιημένοι κι από τις πιο φυσικές εξηγήσεις.

Το γεγονός ότι οι άνθρωποι αυτοί έχουν κάτι το διαφορετικό από τους συνανθρώπους τους, μας κάνει να μην πιστεύουμε ότι μπορούν να ενεργούν όπως και οι κοινοί άνθρωποι. Ψάχνουμε να βρούμε απόκρυφες αιτίες, πίσω και από την πιο απλή τους πράξη, ενώ συγχρόνως τους αποδίδουμε μια λεπτότητα και ένα βάθος σκέψεως ή απιστίας, τις οποίες ποτέ τους δεν είχαν διανοηθεί.' Όλα αυτά έχουν την εφαρμογή τους στην περίπτωση του Κωνσταντίνου. Έχει επικρατήσει μια βασισμένη στην προκατάληψη πεποίθηση, ότι ο ικανός αυτός πολιτικός θέλησε να μας ξεγελάσει. Όσο θερμότερα αφιέρωνε τον εαυτό του. στις θρησκευτικές υποθέσεις, που τον πρόβαλλαν σαν ένα γνήσιο πιστό, τόσο πιο βάσιμες γίνονταν οι προσπάθειες μας ν' αποδείξουμε ότι ο Κωνσταντίνος ήταν αδιάφορος για τα ζητήματα αυτά και ότι υπήρξε ένας σκεπτικιστής, που στην πραγματικότητα δεν ενδιαφερόταν για καμιά θρησκεία, προτιμώντας τη θρησκεία¹ εκείνη που τον ευνοούσε περισσότερο».

Στο έργο του A. Vasiliev Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βρίσκει κανείς ένα μεγάλο αριθμό απόψεων ιστορικών και θεολόγων όλων των εποχών για τα αίτια της μεταστροφής του Κωνσταντίνου υπέρ του Χριστιανισμού. Είναι απόψεις από όμοιες ή παραπλήσιες μέχρι εντελώς αντίθετες, παράδοξες,

αφύσικες, που είναι ολοφάνερο πως απηχούν εντελώς προσωπικές εκτιμήσεις, ανάλογα με το αν το θέμα εξετάζεται με γνώμονα την πολιτική οξυδέρκεια και σκοπιμότητα ή τη θρησκευτική και πνευματική πεποίθηση του αυτοκράτορα.

Ωστόσο, μελετώντας τη στροφή του Κωνσταντίνου προς το Χριστιανισμό, βλέπουμε ότι η πολιτική του οπωσδήποτε επηρέασε βαθύτατα τη νέα θρησκεία, η οποία τον εξυπηρετούσε από πολλές απόψεις. Ο Κωνσταντίνος αντιλήφθηκε ότι στο μέλλον ο Χριστιανισμός θ' αποτελούσε την κύρια ενωτική δύναμη ανάμεσα στις φυλές της αυτοκρατορίας και θέλησε να ενισχύσει την ενότητα της, μέσα από μια ενοποίηση της Εκκλησίας.

Η μεταστροφή του Κωνσταντίνου συνήθως σχετίζεται με το «δράμα» που είδε κατά τη διάρκεια του πολέμου του με το Μαξέντιο, που ήταν ένας φωτεινός Σταυρός στον ουρανό με τις λέξεις «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». Υπάρχουν, ωστόσο, πολλές εκδοχές γύρω απ' αυτό το περιστατικό:

- Η πρώτη περιγραφή του θαύματος αυτού ανήκει στο σύγχρονο του Κωνσταντίνου και χριστιανό Λακτάνιο, ο οποίος μίλησε όχι για όραμα αλλά για όνειρο, στο βιβλίο του «Ό θάνατος των Διωκτών» (DE MORTIBUS PERSECOTORUM) και τονίζει ότι μ' αυτό ο Κωνσταντίνος πήρε θεϊκό μήνυμα να χαράξει στις ασπίδες του το ομοίωμα του θεϊκού σημείου του Σταυρού.

- Ο Ευσέβιος, σύγχρονος κι αυτός του Κωνσταντίνου, αναφέρεται σε δυο έργα του στα σχετικά με τη νίκη κατά του Μαξέντιου: Στο παλιότερο έργο του «Εκκλησιαστική Ιστορία» γράφει μόνον ότι ο Κωνσταντίνος, ξεκινώντας εναντίον της Ρώμης, «προσευχήθηκε στο θεό του ουρανού και στο Λόγο του, τον Ιησού Χριστό, το Λυτρωτή του Σύμπαντος», χωρίς ν' αναφέρει τίποτε για όραμα ή όνειρο.

Σ' ένα νεότερο κατά 25 χρόνια έργο του «Η ζωή του Κωνσταντίνου» αναφέρει ότι ο ίδιος ο αυτοκράτορας επιβεβαίωσε με όρκο το γνωστό περιστατικό του οράματος με το Σταυρό, που κατατρόμαξε και τον ίδιο και το στρατό του. Την επόμενη νύχτα είδε σε όνειρο το Χριστό, που τον συμβούλεψε να κατασκευάσει ομοίωμα του Σταυρού και μ' αυτό επικεφαλής να βαδίσει εναντίον των εχθρών του.

Την επόμενη μέρα, πραγματικά ο Κωνσταντίνος κάλεσε τους συμβούλους του και τους διοικητές του στρατού του, τους περιέγραψε το όνειρο και διέταξε την κατασκευή μιας σημαίας, γνωστής ως «Λάβαρον». Αυτό ήταν ένας μεγάλος Σταυρός, σε σχήμα κονταριού. Από το εγκάρσιο τμήμα του κρεμόταν

ένα μεταξωτό ύφασμα, κεντημένο με χρυσάφι και διακοσμημένο με πολύτιμες πέτρες, που πάνω του είχε τις εικόνες του Κωνσταντίνου και των δυο παιδιών του. Στην άκρη του Σταυρού, γύρω από το μονόγραμμα του Χριστού, υπήρχε ένα χρυσό στεφάνι. Το Λάβαρο αυτό από τότε έγινε η Σημαία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Υπάρχουν κι άλλες ακόμα μαρτυρίες και πληροφορίες για το θείο όραμα σε συγγράμματα άλλων συγγραφέων, που όμως διαφέρουν τόσο μεταξύ τους, ώστε δεν μπορούν ν' αποτελέσουν ιστορικό υλικό.

Το «Εδικτον των Μεδιολάνων» («Εδικτον» (Λατ. EDICTUM): Διάταγμα άρχοντα στους Ρωμαίους, που κυρίως αφορούσε στον τρόπο και τον τύπο απονομής της δικαιοσύνης. Αργότερα, κατά το Μεσαίωνα, υποδήλωνε και το Νόμο του Κράτους.)

Ο Χριστιανισμός επί βασιλείας του Μεγ. Κωνσταντίνου απόκτησε επίσημα το δικαίωμα να υπάρχει και να διαδίδεται. Ωστόσο, το πρώτο Διάταγμα υπέρ των Χριστιανών εκδόθηκε το 311 μ.Χ. από το Γαλέριο, που ήταν ένας από τους τρομερότερους διώκτες του. Με το Διάταγμα αυτό επιτρεπόταν στους Χριστιανούς να υπάρχουν νόμιμα και συγχωρούσε την αντίσταση τους να γίνουν ειδωλολάτρες, όπως διέταζε η Κυβέρνηση. Έγραφε σχετικά το Διάταγμα αυτό του Γαλέριου: «Οι Χριστιανοί μπορούν να έχουν και πάλι τις συναντήσεις τους, εφόσον δεν κάνουν τίποτε το αντίθετο προς το κοινό καλό και υποχρεώνονται να προσεύχονται για το καλό μας και για το καλό της Πολιτείας».

Το Φεβρουάριο του 313 μ.Χ., δυο χρόνια αργότερα, ύστερα από την ήττα του Μαξέντιου, ο Κωνσταντίνος συμφώνησε με το σύμμαχο του Λικίνιο κι εξέδωσαν στο Μιλάνο το εξαιρετικού ενδιαφέροντος για το Χριστιανισμό έγγραφο, το οποίο ονομάστηκε «"Εδικτον των Μεδιολάνων». Το Διάταγμα αυτό αποκαθιστούσε τη θρησκευτική ειρήνη στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία με τη Διακήρυξη της ελευθερίας της συνειδήσεως, της ελεύθερης εισόδου στο Χριστιανισμό, της επιστροφής στις χριστιανικές Εκκλησίες των τόπων προσευχής και των κτημάτων που είχαν δημευθεί από την Πολιτεία, καθώς και της απαλλαγής του Κλήρου από τα δημόσια βάρη. Όλα τα μέχρι τότε μέτρα εναντίον των Χριστιανών θεωρήθηκαν άκυρα.

Το πρωτότυπο του εγγράφου αυτού δυστυχώς δεν διασώθηκε.

Υπάρχει ένα Λατινικό αντίγραφο, που είχε σταλεί από το Λικίνιο στο Νομάρχη της Νικομήδειας και διασώθηκε από το Λακτάνιο (DE MORTIBUS PERSECOTORUM) και μια ελληνική μετάφραση, που περιλαμβάνεται στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» του Ευσέβιου.

Με το Διάταγμα αυτό ο Κωνσταντίνος και ο Λικίνιος έδωσαν στο Χριστιανισμό τα δικαιώματα που είχαν οι ειδωλολάτρες και οι οπαδοί των άλλων θρησκειών. Δεν μπορούμε βέβαια να μιλούμε ακόμα για θρίαμβο, είναι όμως πολύ σημαντικό το ότι οι Χριστιανοί όχι μόνον απέκτησαν το δικαίωμα να υπάρχουν, αλλά και μπήκαν για πρώτη φορά κάτω από την προστασία του Κράτους, βγαίνοντας από την παρανομία.

Παρόλο που ορισμένοι ιστορικοί δέχονται ότι το Εδικτον των Μεδιολάνων τοποθετούσε το Χριστιανισμό πάνω απ' όλες τις άλλες θρησκείες (ο δικός μας Στεφανίδης δέχεται ότι ανυψώθηκε τότε σε επίσημη θρησκεία του Κράτους), παρατηρούμε ότι το Διάταγμα αυτό χωρίς να τονίζει την υπεροχή του Χριστιανισμού, έθετε το ζήτημα της εκλογής μεταξύ της υπεροχής ή των ίσων δικαιωμάτων του Χριστιανισμού, οπότε ασφαλώς κλίνουμε προς τα ίσα δικαιώματα. Βέβαια τα συμπληρωματικά προνόμια που δόθηκαν στο Χριστιανισμό-κυρίως με τη μεσολάβηση της Χριστιανής μητέρας του Κωνσταντίνου-και η εξάπλωση που έπαιρνε συνεχώς η νέα θρησκεία, αύξησαν τη σημασία του Εδίκτου των Μεδιολάνων.

Όπως λέει ένας ιστορικός «στην πραγματικότητα, χωρίς υπερβολές, η σημασία του Εδίκτου του Μιλάνου παραμένει ασυζήτητα μεγάλη, γιατί αποτελεί μια πράξη που έθεσε τέρμα στην εκτός νόμου θέση των Χριστιανών, ενώ συγχρόνως αναγνώρισε πλήρη θρησκευτική ελευθερία, υποβιβάζοντας έτσι την ειδωλολατρεία, *de jure*, από την προηγούμενη θέση της ως της μόνης επίσημης θρησκείας, στην ίδια θέση που είχαν και οι άλλες θρησκείες».

Ο Μέγας Κωνσταντίνος και η Εκκλησία

Ο Μ. Κωνσταντίνος ύστερα από το Έδικτο των Μεδιολάνων θέσπισε δυο Νόμους πολύ ουσιαστικούς για το χριστιανικό κόσμο και ιδίως της Ανατολής:

- Με τον πρώτο Νόμο κανόνισε με γενναιοδωρία την αποζημίωση των Χριστιανών της Ανατολής, για όσες ζημιές είχαν πάθει από τους προκατόχους του, κατά τη διάρκεια των διωγμών.

- Με το δεύτερο Νόμο ζητούσε την ευλογία του Θεού, κάτω από τη προστασία του οποίου έθετε τον εαυτό του και φανέρωνε πολύ καθαρά την ιδιαίτερη πρόνοια του για τους Ανατολικούς: «Σε, τώρα παρακαλώ τον μέγιστον Θεόν, να είσαι ευμενής και πράος εις τους ιδικούς Σο ανατολικούς και να προσφέρης εις αυτούς την λύτρωσιν δι' εμού το ύπηρετόν Σου».

Σύμφωνα με τα λόγια αυτά θα νόμιζε κανείς ότι ο Κωνσταντίνος έμελλε να επιβάλει τη νέα Πίστη ως επίσημη θρησκεία. Ήταν όμως αρκετά συνετός για να αντιληφθεί πως αυτό ήταν ακόμα πρόωρο. Και προσθέτει «Επιθυμώ ο λαός Σου να ζη ειρηνικά και χωρίς επαναστάσεις. Οι παράπλανημένοι να απολαύουν την ιδίαν ειρήνην και ησυχίαν με τους πιστούς. Διότι αυτή η διαμόρφωσις της κοινωνίας είναι κατάλληλος δια να οδηγήσει εις τον ίσιον δρόμον. Κανείς να μην παρενοχλή τον άλλον ας κάμνη ο καθένας ο,τι ή ψυχή του επιθυμεί».

Ο Κωνσταντίνος, ωστόσο, πέρα από την απλή παραχώρηση δικαιωμάτων στους Χριστιανούς, έκαμε και κάτι παραπάνω. Έδωσε στους κληρικούς όλα τα δικαιώματα που είχαν οι ειδωλολάτρες ιερείς, τους απάλλαξε από τους κρατικούς φόρους και άλλες υποχρεώσεις, που θα τους απασχολούσαν έξω από τα καθήκοντα τους. Ο κάθε άνθρωπος μπορούσε ν αφιερώσει την περιουσία του στην Εκκλησία. Έτσι, μαζί με τη διακήρυξη της θρησκευτικής ελευθερίας, αναγνωριζόταν και η νομική υπόσταση τη Χριστιανικής Κοινότητας.

Η Εκκλησία απέκτησε επίσης αξιόλογα προνόμια και στον τόμεα της δικαιοσύνης. Προς το τέλος ιδίως της βασιλείας του Κωνσταντίνου τα δικαιώματα των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων αυξήθηκαν ακόμα περισσότερο. Έτσι:

- Οι αποφάσεις ενός Επισκόπου έπρεπε να γίνονται δεκτές ως τελικές για ανθρώπους οποιασδήποτε ηλικίας.
- Οποιαδήποτε περίπτωση, που δεν αφορούσε σε Εκκλησιαστικό Δικαστήριο, μπορούσε να εισαχθεί σ' αυτό, έστω κι αν δεν συμφωνούσε ένας αντίδικος.
- Οι αποφάσεις των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων έπρεπε να επικυρωθούν από τα Πολιτικά Δικαστήρια.

Μ' όλα αυτά τα μέτρα είναι φυσικό ότι η Εκκλησία πλούτιζε κι ο πλούτος της αυτός μεγάλωνε με τις δωρεές, με τη μορφή παραχώρησης κτήματα χρημάτων, τροφίμων και πολύτιμων αφιερωμάτων. Οι Χριστιανοί δεν ήταν πια υποχρεωμένοι να συμμετέχουν σε ειδωλολατρικές γιορτές. Παράλληλα, η χριστιανική διδασκαλία επέδρασε σημαντικά στο μετριασμό των άγριων κι απάνθρωπων ποινών στους εγκληματίες.

Ο Κωνσταντίνος φρόντισε επίσης για την ανέγερση πολλών χριστιανικών ναών σ' όλα τα μέρη της απέραντης αυτοκρατορίας. Σ' αυτών αποδίδονται η Βασιλική του Αγίου Πέτρου και η Βασιλική του Λατερανού στη Ρώμη. Ιδιαίτερα στην Παλαιστίνη, όπου η μητέρα του Αγία Ελένη βρήκε ύστερα από

ανασκαφές στο λόφο του Γολγοθά τον Τίμιο Σταυρό, έχτισε πολλές Εκκλησίες: Στην Ιερουσαλήμ, εκεί που είχε ταφεί ο Χριστός, χτίστηκε η Εκκλησία του Παναγίου Τάφου, στο Όρος των Ελαιών η Εκκλησία της Αναλήψεως και στη Βηθλεέμ η Εκκλησία της Γεννήσεως.

Επίσης η Κωνσταντινούπολη και τα περίχωρα της πλουτίστηκαν με αξιόλογες Εκκλησίες, κυριότερες από τις οποίες είναι η Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων και η Εκκλησία της Αγίας Ειρήνης. Πιθανολογείται ότι ο Κωνσταντίνος είχε θεμελιώσει και την Αγία Σοφία, που συμπληρώθηκε από το διάδοχο του Κωνσταντίου. Αλλά και σ' άλλα μέρη κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου χτίστηκαν πολλές Εκκλησίες, όπως στην Αντιόχεια, στη Νικομήδεια, στη βόρεια Αφρική και αλλού.

Όλες αυτές οι Εκκλησίες, όπως κι άλλες που χτίστηκαν αργότερα στα τρία μεγάλα Χριστιανικά Κέντρα (Ρώμη, Κωνσταντινούπολη και Ιερουσαλήμ) αποτελούν τα σύμβολα του θριάμβου της Χριστιανικής Πίστεως, που γρήγορα έγινε η επίσημη θρησκεία του Κράτους (το 339 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο το Μέγα).

ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Δυστυχώς ο συμβιβασμός, που είχε πετύχει ο Μ. Κωνσταντίνος ανάμεσα στους Χριστιανούς και στους Εθνικούς (ειδωλολάτρες), δεν μπόρεσε ν' αποτρέψει και «τον μέγα εμφύλιον πόλεμον του Χριστιανισμού)», όπως τον χαρακτηρίζει ο ιστορικός μας Κων. Παπαρρηγόπουλος και τον οποίο είχε προβλέψει ο Απόστολος Παύλος στην Επιστολή του προς Κολασσαείς: «Προσέχετε μήπως σας ξεγελάσει κανείς με τη φιλοσοφία ή με κάποια νέαν απάτη»!

Έτσι, μετά από μια περίοδο εντατικής δημιουργικής δράσης της Εκκλησίας, άρχισαν να εκδηλώνονται αντιθέσεις, κυρίως στο δογματικό τομέα. Κατά τον 3. αι. μ.Χ. τα δογματικά ζητήματα απασχολούσαν μόνον ορισμένα άτομα, όπως τον Τερτιλλιανό και τον Ωριγένη, αλλά στον 4. αιώνα έπαιρναν μέρος σ' αυτά ολόκληρες ομάδες ανθρώπων, καλά οργανωμένες. Για την αντιμετώπιση αυτών των διαφορών θεωρήθηκε ότι το μόνο κοινό και κατάλληλο όργανο ήταν οι «Σύνοδοι», στις οποίες δινόταν η ευκαιρία συζητήσεως των αντιθέσεων.

Στην προσπάθεια αυτήν όμως ανάμεσα στην Εκκλησία και στην Πολιτεία παρουσιάστηκε ένας νέος παράγοντας, που επέδρασε σημαντικά στην κατοπινή εξέλιξη των σχέσεων πνευματικών και υλικών δυνάμεων.

Ξέρουμε πως από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου το Κράτος έπαιρνε μέρος στις θρησκευτικές φιλονικίες, διευθύνοντας τις συζητήσεις κατάλληλα. Ήταν όμως φυσικό να μη συμπίπτουν πάντοτε τα συμφέροντα Κράτους και Εκκλησίας.

Για πολλούς αιώνες το κέντρο του πολιτισμού της Ανατολής ήταν η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου άκμαζε η επιστημονική, φιλοσοφική και καλλιτεχνική δράση. Ήταν λοιπόν φυσικό, οι νέες δογματικές ιδέες να προέλθουν από την Αλεξάνδρεια, η οποία σύμφωνα με τον καθηγητή Α. Sbrassky «έγινε στην Ανατολή το κέντρο της θεολογικής εξέλιξης, αποκτώντας έτσι στο χριστιανικό κόσμο τη φήμη μιας φιλοσοφημένης Εκκλησίας, που ποτέ δεν κουράστηκε να μελετά τα μεγάλα θρησκευτικά και επιστημονικά ζητήματα».

Ωστόσο, η μεγαλύτερη θρησκευτική αναστάτωση, ο Αρειανισμός-για τον οποίο θα μιλήσουμε αμέσως παρακάτω-δεν προήλθε από την Αλεξάνδρεια αλλά από την Αντιόχεια της Συρίας, παρόλο που ο Άρειος ήταν Αλεξανδρινός ιερέας κι αυτό γιατί στην Αντιόχεια υπήρχε η Θεολογική Σχολή του Λουκιανού, ενός από τους πιο μορφωμένους ανθρώπους της εποχής εκείνης, που όπως λέει ο Α. Harnack, υπήρξε η γενέτειρα του Αρειανισμού.

Άρειος και Αρειανισμός

Αφορμή για την εσωτερική αυτή αναστάτωση στις τάξεις των Χριστιανών έδωσε ο Άρειος με τη διδασκαλία του, που ονομάστηκε «Αρειανισμός». Ο Άρειος καταγόταν από τη Λιβύη και μορφώθηκε στη Σχολή του Λουκιανού στην Αντιόχεια. Στις αρχές του 4. αι. μ.Χ. ως Πρεσβύτερος στην Αλεξάνδρεια εκδήλωσε αιρετικά φρονήματα και διατύπωσε απόψεις για τον Ιησού Χριστό που συνθέτουν τη διδασκαλία του, τον Αρειανισμό. Το κύριο σημείο της διδασκαλίας του είναι η άρνηση της θεότητας του Λόγου, δηλ. του Ιησού. Ενώ δηλ. κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο Λόγος (Υιός του Θεού) είναι πραγματικά Θεός, όπως ο Πατήρ, κατά τον Άρειο και τους οπαδούς του έχει δευτερεύουσα ή υποδεέστερη θεϊκή ιδιότητα κι αυτό γιατί είναι «κτίσμα», που δεν γεννήθηκε από τον Πατέρα αλλά «κατασκευάστηκε» (ποιηθείς): «'Εξ ουκ όντων ην ποτέ, ότε ουκ ην πριν γένηται, άλλ' αρχήν του κτίζεσθαι έσχε και αυτός».

Ο Αρειανισμός υπήρξε μια από τις σοβαρότερες κρίσεις της Χριστιανοσύνης.

Στην προσπάθεια του να περιορίσει το Χριστιανισμό σε λογικά στοιχεία, τον καθιστούσε κενό από κάθε θρησκευτικό περιεχόμενο.

Ωστόσο, η κρίση αυτή είχε και τα καλά της. Ανάγκασε τους θρησκευτικούς ηγέτες της εποχής να εμβαθύνουν θεολογικά στο νέο δόγμα και με τη διασπορά των εξόριστων οπαδών του στην Ανατολή και τη Δύση έκαμε δυνατή την αλληλογνωμία των δυο ομάδων των Χριστιανικών Εκκλησιών. Η αρειανή κρίση, που έγινε σιγά-σιγά πολιτικοθρησκευτική, εξακολούθησε μέχρι τη βασιλεία του Μ. Θεοδοσίου (379 μ.Χ.), όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Το 319 μ.Χ., ο Επίσκοπος Αλεξάνδρειας Αλέξανδρος, άνθρωπος ενάρετος και πράος, όταν πληροφορήθηκε για τη διδασκαλία του Αρείου, τον κάλεσε και του ζήτησε να απολογηθεί. Ο Άρειος απάντησε με υπεκφυγές και διέδωσε ότι συμφωνεί με τον Επίσκοπο. Σε νέα καταγγελία του όμως ο Επίσκοπος, σε μια του εκκλησιαστική διάλεξη με θέμα «Η Αγία Τριάς», προσπάθησε με ζήλο ν' αποδείξει ότι οι τρεις υποστάσεις της ήταν ενωμένες απόλυτα μεταξύ τους και εντελώς ίσες. Τότε ο Άρειος προχώρησε στο μέσον της αίθουσας και υποστήριξε ότι αυτός που πιστεύει στην πλήρη ισοτιμία των τριών υποστάσεων του Θεού πέφτει σε πλάνη, την οποία έχει καταδικάσει η Εκκλησία. Γιατί είναι σαν να πιστεύει ότι οι υποστάσεις αυτές δεν είναι τίποτε άλλο παρά διαφορετικά ονόματα του «ΐδιου όντος». Αλλ' εκείνος που τις εξισώνει τόσο πολύ, προφανώς τις συγχέει. Κατόπιν ο Άρειος διατύπωσε τον πολύκροτο συλλογισμό, ότι «αν ο Πατήρ γέννησε τον Υιό, ο γεννήσας προϋπήρχε του γεννηθέντος, επομένως ο Υιός δεν υπήρχε εξ αρχής με τον Πατέρα».

Η άποψη αυτή προκάλεσε μεγάλη διχογνωμία στην Αίγυπτο, που δεν μπορούσε ν' αποσοβήσει ο Αλέξανδρος με την αδύνατη φύση του. Αλλά μεταξύ των κληρικών ήταν και κάποιος «Διάκονος», μικρός στο ανάστημα αλλά με φλογερή ψυχή, ο Αθανάσιος, μόλις 20 ετών, ο οποίος κατάλαβε από τη συζήτηση ότι ο Άρειος, αν και δεν τολμούσε να εξηγηθεί καθαρά, είχε οπωσδήποτε την πρόθεση ν' αρνηθεί τη θεία φύση του Χριστού και παρουσίαζε τη διδασκαλία του σαν ανθρώπινο δόγμα, απογυμνωμένο από την πανοπλία της Θείας Αποκαλύψεως, σ' όλες τις επιθέσεις του φιλοσοφικού πνεύματος. Ο Αθανάσιος αφιέρωσε από τότε όλες του τις δυνάμεις για την άμυνα του «ένσαρκωθέντος Λόγου», με τόσο μεγάλη θρησκευτική πεποίθηση και τόσο θάρρος, ώστε αναδείχτηκε ο ηρωικότερος από όλους τους αγίους της Εκκλησίας στον πνευματικό τομέα.

Παρακινούμενος λοιπόν ο Αλέξανδρος από το φλογερό αυτό Διάκονο κάλεσε τον Άρειο ν' απολογηθεί ενώπιον του Κλήρου της Αλεξάνδρειας και αφού τον πίεσε μέχρι του σημείου-παρα την ρητορική του δεινότητα-να βλασφημήσει

ότι «ο Λόγος του Θεού δεν είναι αναμάρτητος», τον αφόρισε αδίστακτα, τον αναθεμάτισε ως αιρετικό και μαζί μ' αυτόν άλλους 11 Διακόνους και 2 Επισκόπους. Ο Άρειος όμως είχε μεγάλη ευχέρεια λόγου (καθώς μας λέει διασωθείσα παροιμία «του Αρείου το άπύλωτον στόμα») και ήταν ευφυέστατος και δραστήριος ώστε, εκμεταλλευόμενος και τη μεγάλη περιπλοκή του όλου ζητήματος και τα εξημμένα πνεύματα, συγκρότησε σ' όλη την Ανατολή μεγάλη μερίδα οπαδών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονταν και ιδιαίτεροι φίλοι του αυτοκράτορα, όπως οι Επίσκοποι Νικομήδειας Ευσέβιος και Καισαρείας Ευσέβιος.

Ο Κωνσταντίνος, που μόλις είχε νικήσει το Λικίνιο, έφτασε το 324 στη Νικομήδεια όπου πληροφορήθηκε για τις φιλονικίες και αντιθέσεις που δημιούργησε ο Άρειος. Θέλοντας πάνω απ' όλα να καθιερώσει μια θρησκευτική ειρήνη στην αυτοκρατορία του, έστειλε από μια Επιστολή στον Επίσκοπο Αλέξανδρο και στον Άρειο, με τις οποίες τους καλούσε να βρουν κάποιο τρόπο συμφωνίας, προβάλλοντας τους για παράδειγμα τους φιλόσοφους που ζουν ειρηνικά, παρ' όλες τις διαφορές που τους χώριζαν. Στις επιστολές του ακόμα τόνιζε πως δεν ήταν δύσκολη μια συμφωνία, αφού και οι δυο αντίδικοι πίστευαν στη Θεία Πρόνοια και τον Ιησού Χριστό. Έγραφε σχετικά: «Δώστε μου πίσω την ηρεμία, έτσι ώστε η χαρά και η γαλήνη να ρυθμίζουν από τώρα και στο εξής τη ζωή μου».

Οι Επιστολές αυτές στάλθηκαν στην Αλεξάνδρεια διαμέσου του Επισκόπου Κορδούης της Ισπανίας. Αλλ' η φωνή της σύνεσης δεν εισακούστηκε. Ο Άρειος απάντησε στον αυτοκράτορα με αυθάδεια, παραπονούμενος γιατί του επιβλήθηκε αργία. Ταυτόχρονα ο Κωνσταντίνος πληροφορήθηκε ότι στην Αλεξάνδρεια ξέσπασαν ταραχές, στις οποίες ο όχλος δεν σεβάστηκε ούτε τις δικές του εικόνες. Τότε το οξύ του πνεύμα τον οδήγησε στη σωστή λύση. Κι αφού οι Ιεράρχες δεν μπορούσαν μόνοι τους ν' αποφασίσουν για το θέμα του Αρειανισμού, ο αυτοκράτορας συγκάλεσε στη Νίκαια της Καππαδοκίας Οικουμενική Σύνοδο, 'για να λύσει τη διαφορά αυτή.

Η Σύνοδος της Νίκαιας (325 μ.Χ.)

Στη Σύνοδο της Νίκαιας προσκλήθηκαν από τον Κωνσταντίνο όλοι οι Επίσκοποι του Χριστιανισμού. Παρόλο όμως που ο αυτοκράτορας ανέλαβε σε βάρος του δημοσίου όλα τα έξοδα τους (οδοιπορικά, διατροφή, διαμονή κ.λ.π.) από τους 300 και πλέον (μερικοί τους ανεβάζουν σε 318) Επισκόπους που συγκεντρώθηκαν στη Νίκαια, μόνο 3-4 προέρχονταν από τη Δύση. Ούτε ο ίδιος ο Επίσκοπος Ρώμης (Πάπας) δεν ήρθε, αλλ' έστειλε ως αντιπροσώπους

του δυο Πρεσβύτερους. Όλοι οι άλλοι ανήκαν σε ελληνικές ή εξελληνισμένες χώρες της Ανατολής και μεταξύ τους πιο διαπρεπείς ήταν ο γέροντας Αλέξανδρος, έχοντας κοντά του πάντα το νεαρό σύμβουλο του Αθανάσιο.

Με την έναρξη των εργασιών της Συνόδου ο Κωνσταντίνος, ως Πρόεδρος της Συνόδου, απάγγειλε στα λατινικά τον εναρκτήριο λόγο του, που μεταφράστηκε στα ελληνικά, αλλ' όταν αργότερα αναμείχτηκε στις συζητήσεις της Συνόδου μίλησε στα ελληνικά. Όπως λέει ο Ευσέβιος «έχρησιμοποίησε την έλληνικήν γλώσσαν, διότι και αυτήν την έγνώριζε». Επίσης όλες οι Πράξεις της Συνόδου συντάχτηκαν στα ελληνικά, όπως και το Σύμβολο της Πίστεως, το οποίο κανονίστηκε τότε.

Οι Επίσκοποι συγκεντρώθηκαν στη Νίκαια στα μέσα του Ιουνίου του 325 μ.Χ. αλλ' η πρώτη επίσημη συνεδρίαση τους έγινε στις 5 ή 6 Ιουλίου. Η Σύνοδος κράτησε 20 περίπου μέρες και μέσα σ' αυτό το σχετικά μικρό χρονικό διάστημα έλυσε, εκτός από μερικά άλλα δευτερεύοντα ζητήματα, το κεφαλαίωδες θέμα που είχε πριν λίγο διαιρέσει την Εκκλησία και καθιέρωσε το δόγμα ότι ο Υιός του Θεού ήταν «ομοούσιος τω Πατρί», αναθεμάτισε τους αιρετικούς και εξόρισε τον Άρειο και τους πιο πεισματικούς οπαδούς του στη Γαλατία της Μ. Ασίας. Οι δυο Ευσέβιοι, ύστερα από λίγους δισταγμούς, υποχώρησαν μπροστά στην πλειοψηφία και υπέγραψαν το Σύμβολο της Πίστεως, γιατί είδαν ότι ο Κωνσταντίνος είχε αμετάκλητη απόφαση να υποστηρίξει όσα η Σύνοδος είχε επικυρώσει.

Πραγματικά ο αυτοκράτορας εκτός από αυτά έβγαλε και ιδιαίτερο. Διάταγμα κατά των αιρετικών, με το οποίο διέταξε να καούν όλα τα συγγράμματα του Αρείου και επέβαλε την ποινή του θανάτου σ' όποιον έκρυβε οποιοδήποτε από τα συγγράμματα αυτά. Είναι φανερό ότι η επέμβαση αυτή της πολιτικής αρχής στα δόγματα της Εκκλησίας είναι αντίθετη σ' όλες τις θρησκευτικές αντιλήψεις που επικρατούν σήμερα. Αλλ' ο Κωνσταντίνος πίστευε τότε-και είχε δίκιο να το πιστεύει-ότι αν δεν πάψουν εντελώς οι συζητήσεις αυτές, κινδύνευε να γκρεμιστεί όλο το οικοδόμημα του Χριστιανισμού.

Πίστευε - και δίκαια - ότι οι αποφάσεις της Συνόδου, όσο οικουμενική κι αν ήταν, δεν μπορούσε να ξεριζώσει το κακό, αν οι αποφάσεις αυτές δεν επικυρώνονταν με αυτοκρατορικό Νόμο. Πολύ ορθά μάλιστα δικαιολόγησε την ενέργεια του αυτή, λέγοντας στους Αρχιερείς: «Σεις μεν είσθε Επίσκοποι εις τα εσωτερικά της Εκκλησίας, εγώ δε έτάχθην υπό του Θεού επίσκοπος των έκτος της Εκκλησίας». Κι όταν στα τέλη Ιουλίου έληξαν οι εργασίες της Συνόδου, μίλησε πάλι στους Επισκόπους με πολλή πραότητα και προπαντός

τους συμβούλεψε να μην στασιάζουν μεταξύ τους, δίνοντας έτσι αφορμή να τους χλευάζουν εκείνοι που είναι πάντα έτοιμοι να βλασφημήσουν το όνομα του Θεού.

Η επίσημη διακήρυξη της Συνόδου πληροφόρησε όλες τις Χριστιανικές Κοινότητες για τη νέα κατάσταση αρμονίας και ειρήνης που επικράτησε στην Εκκλησία. Ο Κωνσταντίνος έγραψε: «Ο διάβολος δεν έχει πια καμιά δύναμη εναντίον μας, εφόσον εκείνο το οποίο με κακοήθεια είχε επινοήσει για την καταστροφή μας, χτυπήθηκε γερά στη ρίζα του. Η Αλήθεια, με τη βοήθεια του Θεού, σκόρπισε όλες τις διαφωνίες, τα σχίσματα, τις οχλαγωγίες και τα θανάσιμα δηλητήρια της ασυμφωνίας».

Ύστερα από αυτά διαλύθηκε η Πρώτη Οικουμενική Σύνοδος, που το κύριο έργο της ήταν ο ακριβής καθορισμός του μέρους εκείνου από το Σύμβολο της Πίστεως που ανατρέπει τη θεωρία του Αρείου και καθορίζει στον κάθε χριστιανό την Ομολογία του για το Χριστό: «...και εις ένα Κύριον Ιησούν Χριστόν, τον Υιόν του Θεού, τον μονογενή, τον εκ του Πατρός γεννηθέντα προ πάντων των αιώνων. Φως εκ φωτός, Θεόν αληθινόν, εκ Θεού αληθινού γεννηθέντα, ου ποιηθέντα, όμοούσιον τω Πατρί, δι' ου τα πάντα έγινεν».

Πόσο φρόνιμα διαχειρίστηκε την υπόθεση αυτήν ο Κωνσταντίνος φαίνεται από τα γεγονότα που ακολούθησαν μέχρι σήμερα. Πέρασαν από τότε 16 αιώνες. Το κράτος στο οποίο βασίλευε ο Κωνσταντίνος διαλύθηκε. Πάνω στα ερείπια του δημιουργήθηκαν νέα κράτη. Διαμορφώθηκαν νέα έθνη. Διαπλάστηκαν νέες γλώσσες. Ανακαλύφθηκαν νέοι κόσμοι. Εφευρέθηκαν νέες επιστήμες και τέχνες. Νέα πολιτεύματα ρύθμισαν τις τύχες των λαών. Νέες ανάγκες παρουσιάστηκαν, δοξασίες και τάσεις. Η ηθική και υλική άποψη του πλανήτη μας άλλαξε εντελώς. Κι όμως σ' όλα τα μέρη της γης, με κάθε ανθρώπινη γλώσσα, αντηχεί ακόμα η προσευχή εκείνη, που ορίστηκε τότε στη Νίκαια από τους αντιπροσώπους του χριστιανικού Ελληνισμού: «Πιστεύω εις ένα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα.....»

Κωνσταντινούπολη, το κέντρο του Χριστιανισμού

Ο Μ. Κωνσταντίνος μετά τη Σύνοδο της Νικαίας αποφάσισε να χτίσει νέα πρωτεύουσα στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας και μετά από πολλές σκέψεις κατέληξε στην εκλογή του αρχαίου Βυζαντίου στο Βόσπορο. Οι ιστορικοί αποδίδουν, σε διαφορετικά ο καθένας αίτια, τους λόγους που οδήγησαν τον Κωνσταντίνο σ' αυτήν την απόφαση:

- Οι Χρονογράφοι της εποχής του και ο Άγγλος ιστορικός Γίββων θεωρούν ότι ο Κωνσταντίνος, μετά τα θλιβερά οικογενειακά του γεγονότα (θανάτωσε το γιο του Κρίσπο ύστερα από ραδιουργίες της μητριάς του Φούστας και μετά και αυτήν την ίδια), καθώς και τον ηθικό ξεπεσμό της Ρώμης, που δεν μπορούσε να κατανοήσει τη μεταβολή που γινόταν στον κόσμο με το Χριστιανισμό, αποφάσισε να εγκαταλείψει την πρωτεύουσα του και να εγκατασταθεί στις ελληνικές εκείνες χώρες, στις οποίες γεννήθηκε κι ευδοκίμησε το ευαγγελικό κήρυγμα.

- Άλλοι ιστορικοί ισχυρίζονται ότι ο Κωνσταντίνος, σαν υπέρμαχος των Χριστιανών, θεώρησε σκόπιμο να μεταφέρει την πρωτεύουσα του σε περιοχή που το χριστιανικό στοιχείο υπερτερούσε σε αριθμό και δύναμη. Λέγεται ότι αρχικά διάλεξε την περιοχή της σημερινής Σόφιας της Βουλγαρίας κι άλλοι ότι θέλησε να χτίσει τη νέα πρωτεύουσα μεταξύ της Τροίας και της Περγάμου.

Τελικά, ο Κωνσταντίνος κατέληξε στην περιοχή του Βυζαντίου. Στην εκλογή αυτή οφείλεται η εξασφάλιση της πολιτικής αναβιώσεως του ελληνικού έθνους και η διατήρηση της αυτονομίας του για 1.000 περίπου χρόνια. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στο ότι χτίστηκε στην περιοχή αυτή μια πόλη μεγάλη και ισχυρή, αλλά κυρίως στο ότι χτίστηκε σε χώρο που παρουσίαζε ιδιαίτερα και μοναδικά πλεονεκτήματα και φαινόταν προορισμένη να γίνει αυτό που ονομάστηκε αργότερα «η Βασιλίδα των Πόλεων».

Πραγματικά, ο Κωνσταντίνος διέκρινε τον κίνδυνο από την Ασία κι ήθελε να εποπτεύει καλύτερα, από το κοντινό Βυζάντιο, τις κινήσεις των Σαρματών και Γότθων στο Δούναβη, όπως και των Περσών στην Ασκί. Με τη συνηθισμένη του δραστηριότητα αποπεράτωσε το έργο του μέσα σε εννιά μήνες. Την 11 Μαΐου του 330 μ.Χ. έγιναν τα εγκαίνια της νέας πρωτεύουσας, που ο Κωνσταντίνος ονόμασε Νέα Ρώμη (Κωνσταντινούπολη ονομάστηκε αργότερα προς τιμήν του). Η νέα πόλη αυξήθηκε πολύ γρήγορα σε έκταση, πληθυσμό και πλούτο. Ο Κωνσταντίνος με θέρμη λάμπρυνε τη νέα του πρωτεύουσα με μεγαλοπρεπή ανάκτορα και δημόσια οικοδομήματα, πλατείες, λιμάνια, Ιππόδρομο, τείχη κι άλλα έργα.

Εδώ όμως σκοπός μας είναι να δούμε την Κωνσταντινούπολη σαν θρησκευτικό, χριστιανικό κέντρο. Πραγματικά σ' αυτόν τον τομέα ο Κωνσταντίνος δεν φάνηκε καθόλου φειδωλός. Τίμησε τη νέα πόλη με πολυάριθμες Εκκλησίες, όπως είπαμε (των Αγίων Αποστόλων, της Αγίας Ειρήνης, της Αγίας του Θεού Σοφίας κι άλλες). Τους ναούς αυτούς προίκισε με τα αναγκαία για τη λατρεία ιερά βιβλία και το έργο αυτό ανέθεσε στο φίλο του Επίσκοπο Καισαρείας.

Τα σύμβολα της νέας Πίστεως στόλιζαν με πολλούς τρόπους τη νέα πόλη και τα ανάκτορα της. Παράλληλα φρόντισε να συγκεντρώσει σ' αυτήν πολλά από τα αριστουργήματα της αρχαίας τέχνης και θρησκείας, πράγμα για το οποίο κατηγορήθηκε άδικα. Γιατί αν εξετάσουμε με προσοχή αυτά που ο Κωνσταντίνος μετέφερε στη νέα πόλη από τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας, θα δούμε ότι και λίγα ήταν και τα πιο εγκαταλειμμένα, που οπωσδήποτε θα χάνονταν. Ούτε από την Αθήνα, ούτε από την Ολυμπία, ούτε από τους Δελφούς μετακίνησε τα αριστουργήματα της αρχαίας τέχνης. Μόνο στον Ιππόδρομο στήθηκε τότε ο «χρυσούς τρίπους των Δελφών» με τον τρικέφαλο χάλκινο όφι. Από τα άλλα αναφέρουμε τις εικόνες των Ελικωνίδων Μουσών (από την κορυφή του Ελικώνα), που κόσμησαν τα ανάκτορα της Κωνσταντινούπολης.

Τα εγκαίνια, όπως είπαμε, έγιναν στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. με μεγαλοπρέπεια και η πόλη αφιερώθηκε στην ιδιαίτερη προστασία της Υπεραγίας Θεοτόκου, Υπερμάχου Στρατηγού της Πόλεως. Οι γιορτές κράτησαν 40 μέρες κι επαναλαμβάνονταν για πολλούς αιώνες. Οι Βυζαντινοί συμπλήρωσαν την αίγλη και τη δόξα της Βασιλεύουσας και προπαντός την κατέστησαν το κέντρο του Χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας. Εκεί οικοδομήθηκε το Οικουμενικό Πατριαρχείο κι εκεί παρέμεινε η έδρα του μέχρι σήμερα. Η ιερή πόλη έχει συνδέσει το όνομα της με τη βυζαντινή δόξα, με τους αγώνες και τις θυσίες του Ελληνισμού κατά των απειράριθμων εχθρών του. Κι αν υποδουλώθηκε, στη συνείδηση των Ελλήνων μένει αδούλωτη. Εξακολουθεί να είναι το κέντρο του Ελληνισμού και της Χριστιανοσύνης κι έτσι θα τη βλέπουν πάντα οι γενιές που θ' ακολουθήσουν. Είναι ένας θρύλος αιώνιος, ελληνικός και χριστιανικός.

Οι Δυο Ευσέβιοι. Ο θάνατος του Αρείου

Στα τελευταία αυτά χρόνια της βασιλείας του ο Κωνσταντίνος υπήρξε άτυχος από πολλές απόψεις. Οι δυο Ευσέβιοι (Νικομήδειας και Καισαρείας) είχαν, όπως είδαμε, υπογράψει το Σύμβολο της Πίστεως στη Νίκαια, αλλά πάντα έδειχναν συμπάθεια στον αρχηγό της αιρέσεως (του Αρειανισμού) που είχε καταδικάσει η Σύνοδος εκείνη. Έτσι ο Νικομήδειας Ευσέβιος κατάφερε να πείσει τον αυτοκράτορα ν' ανακαλέσει από την εξορία τον Άρειο, για να σταματήσει δήθεν η εκκλησιαστική διαίρεση που υπέβοσκε.

Ο Κωνσταντίνος πείστηκε και δέχτηκε τον Άρειο, με τον οποίο συμφιλιώθηκε και επειδή αυτός ήταν πριν από την καταδίκη του Πρεσβύτερος, ενέκρινε να επιστρέψει πάλι στη θέση του. Για το σκοπό αυτό ο Ευσέβιος έγραψε

επιστολή στον Επίσκοπο Αλεξάνδρειας, με την οποία εξηγούσε όλα όσα είχαν συμβεί και τον παρακαλούσε να δεχτεί τον Άρειο. Στο μεταξύ όμως είχε πεθάνει ο γηραιός Αλέξανδρος και διάδοχος του είχε εκλεγεί, από 54 Επισκόπους της επαρχίας Αιγύπτου και από τον ενθουσιώδη λαό της Αλεξάνδρειας, ο Αθανάσιος.

Ο νέος Επίσκοπος κατάλαβε αμέσως ότι ο Άρειος δεν είχε διόλου απαρνηθεί τις πρώτες αρχές του για τη θεϊκή φύση του Χριστού κι ότι αν ξαναρχόταν στην Αλεξάνδρεια θα ξαναζωντανεύαν τα παλιά πάθη της διχόνοιας των Χριστιανών. Δεν δίστασε λοιπόν καθόλου να απορρίψει την παράκληση του Επισκόπου Νικομήδειας. Τότε πήρε επιστολή από τον ίδιο τον αυτοκράτορα με το ίδιο περιεχόμενο, αλλά και πάλι ο Αθανάσιος αρνήθηκε. Απάντησε απλά στον Κωνσταντίνο ότι ζητάει κάτι το αδύνατο. Ο αυτοκράτορας έστειλε δεύτερη επιστολή με την οποία φοβέριζε τον Επίσκοπο ότι θα τον καθαιρούσε και θα τον έδιωχνε από την Αλεξάνδρεια, αν συνέχιζε ν' αρνιέται να δεχτεί στους κόλπους της Εκκλησίας αυτούς που ζητούσαν να προσέλθουν σ' αυτήν. Αλλ' ο Αθανάσιος απάντησε ότι «η Εκκλησία του Χριστού δεν μπορεί να έχει τίποτε το κοινό με την αίρεση, η οποία αρνείται τη θεϊκή φύση του Χριστού».

Τότε ο Ευσέβιος μεταχειρίστηκε κάθε ραδιουργία και συκοφαντία και κατόρθωσε να πείσει τον αυτοκράτορα να εξορίσει τον Αθανάσιο στη γαλλική πόλη Αύγουστο των Τριβηρών, όπου ο Αθανάσιος έφτασε στις αρχές του χειμώνα του 336 μ.Χ. Ήταν όμως τόσο μεγάλη η ηθική υπεροχή του Ιεράρχη αυτού, καθώς και η ευλάβεια που ενέπνεε ο ατρόμητος πρόμαχος της Ορθοδοξίας, ώστε η αποδημία του εκείνη έμοιαζε περισσότερο με θρίαμβο παρά με εξορία. Ο Επίσκοπος Τριβηρών τον δέχτηκε σαν φίλο και τον φιλοξένησε. Και ο ίδιος ο μεγαλύτερος γιος του αυτοκράτορα, συνώνυμος του Κωνσταντίνου, που κυβερνούσε τη Γαλλία και είχε την έδρα του στην πόλη Αύγουστο, επισκέφτηκε με σεβασμό τον εξόριστο Επίσκοπο.

Στο μεταξύ στην Ανατολή εξακολουθούσε να επικρατεί φοβερή θρησκευτική αναρχία και ο Κωνσταντίνος, μέσα στην αμηχανία του, κάλεσε στην πρωτεύουσα τον Άρειο και του είπε: «"Ορκίζεσαι ενώπιον του Θεού ότι απέβαλες κάθε βλασφημίαν κατά του Κυρίου ημών;»». Ο Άρειος ορκίστηκε αδίστακτα. Και ο αυτοκράτορας: «Πήγαινε λοιπόν. Και εάν η πίστις σου είναι ορθή ας είναι καλός και ο όρκος πού μου έδωσες. Εάν όμως η πίστις σου είναι ασεβής, ο Θεός να σε τιμωρήσει ως επίορκον». Ο Άρειος βγήκε τότε από τα ανάκτορα θριαμβευτής, συνοδευόμενος από πολλούς φίλους του, μόλις όμως προχώρησε λίγο έπεσε κάτω νεκρός.

Η είδηση του θανάτου του Αρείου διαδόθηκε αστραπιαία και προξένησε βαθιά εντύπωση σ' όλη την πόλη. Προπαντός όμως τάραξε τον Κωνσταντίνο, που από τότε η ηθική του κατάσταση έγινε αξιοθρήνητη. Είχε ελπίσει να εξαλείψει κάθε αφορμή θρησκευτικής φιλονικίας και τώρα την έβλεπε να φουντώνει ακόμα περισσότερο. Είχε αγωνιστεί να εξασφαλίσει την Ορθοδοξία κι όμως κατάντησε να φτάσει σε ρήξη με τους κυριότερους προμάχους της. Είχε κάμει τόσες υποχωρήσεις για τον Άρειο κι όμως αυτός καταδικάστηκε από τη Θεία Πρόνοια. Απογοήτευση και θλίψη γέμισαν την ψυχή του και τον βασάνιζαν μέχρι το θάνατο του.

Ο Μέγας Αθανάσιος

Είδαμε παραπάνω ότι ο Μ. Κωνσταντίνος εξόρισε τον Επίσκοπο Αλεξάνδρειας Αθανάσιο κι ότι δέχτηκε ν' αποκαταστήσει τον Άρειο. Μετά τον ξαφνικό θάνατο του Αρείου θα περίμενε κανείς πως έπρεπε να σταματήσει η φιλονικία στους κόλπους της Εκκλησίας, αφού έφυγε από τη μέση ο σκανδαλοποιός. Τα αμαρτήματα όμως ευκολότερα γίνονται παρά διορθώνονται.

Ο αυτοκράτορας δίσταζε ν' ανακαλέσει από την εξορία τον Αθανάσιο, για να μην δημιουργηθεί ρήξη με τους αντιπάλους του Ιεράρχη στην Αίγυπτο, που ήταν και προσωπικοί του φίλοι, ενώ αυτοί είχαν το φόβο μήπως ο Κωνσταντίνος αλλάξει γνώμη και αποκαταστήσει τον Αθανάσιο, παρακινούμενος και από το γιο του, που τον προστάτευε φανερά.

Γι' αυτό, μόλις πέθανε ο αυτοκράτορας και σύμφωνα με τη θέληση του, ανέλαβε την εξουσία στην Ανατολή ο δευτερότοκος γιος του Κωνσταντίνου, ο Κωνσταντίνος, οι άνθρωποι αυτοί της Αλεξάνδρειας (οι αντίθετοι του Αθανασίου) κατόρθωσαν με πολλά τεχνάσματα να επηρεάσουν τον Κωνσταντίνο και να συγκροτήσουν στην Κωνσταντινούπολη Σύνοδο από ομόφρονες Αρχιερείς, με την οποία να καθιερώσουν νέο Σύμβολο της Πίστεως, το οποίο έλεγε ότι ο Υιός δεν είναι «ομοούσιος τω Πατρί» αλλά «όμοιούσιος». Ο όρος αυτός δεν ήταν νέος αλλά τον είχαν προτείνει οι φίλοι του Αρείου στη Σύνοδο της Νικαίας ως κατάλληλο, γιατί έτσι δεν διευκρίνιζε την ταυτότητα της ουσίας, αλλά άφηνε να φανεί κάποια ομοιότητα και συγγένεια του Χριστού με το Θεό, που μπορούσε να έχει εφαρμογή και σε κάθε άνθρωπο. Αυτός όμως ο θρίαμβος των Αρειανών δεν κράτησε πολύ, χάρη στην ακλόνητη πίστη των ορθοδόξων προς το Σύμβολο της Πίστεως της Νικαίας και προπαντός χάρη στους αγώνες του μεγάλου Ιεράρχη της Αιγύπτου.

Όταν πέθανε ο Μ. Κωνσταντίνος, ο Αθανάσιος ήταν ακόμα εξόριστος στη Γαλατία. Τότε ο βασιλιάς της Κωνσταντίνος ο νεότερος ζήτησε αμέσως και πέτυχε την αποκατάσταση του Αθανασίου στην Αλεξάνδρεια, από το βασιλιά της Ανατολής αδελφό του Κωνσταντίο, ο οποίος δεν είχε ακόμα επηρεαστεί από τους Αρειανούς και έσπευσε να ικανοποιήσει το αίτημα του μεγαλύτερου αδελφού του. Ύστερα από λίγο όμως ο Κωνσταντίνος θανατώθηκε κι αμέσως οι αντίπαλοι του Αθανασίου Αρχιερείς τον καθαίρεσαν κι έδωσαν το θρόνο της Αλεξάνδρειας σε κάποιο Γρηγόριο.

Ο Αθανάσιος αναγκάστηκε να πάρει το δρόμο της εξορίας για δεύτερη φορά. Πήγε πάλι στη Δύση, όπου βρήκε ισχυρό προστάτη το νέο βασιλιά Κώνστα, ο οποίος ύστερα από λίγα χρόνια κατόρθωσε να πείσει τον αδελφό του Κωνσταντίο να αποκαταστήσει και πάλι τον Αθανάσιο στον επισκοπικό του θρόνο στην Αλεξάνδρεια. Η είσοδος του Αθανασίου τότε στην Αλεξάνδρεια υπήρξε θριαμβευτική. Οι συμφορές του είχαν συγκινήσει αφάνταστα τους κατοίκους της μεγάλης εκείνης πόλης. Η δύναμη του έγινε πια ακλόνητη και η δόξα του αντήχησε απ' άκρο σ' άκρο του χριστιανικού κόσμου. Δίκαια λοιπόν η Εκκλησία τον αγιοποίησε και τον ονόμασε Μέγα.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ο Μ. Κωνσταντίνος πέθανε την 22α Μαΐου του 337 μ.Χ. κοντά στην Νικομήδεια; σε ηλικία 63 χρονών, αφού βασίλεψε για 30 χρόνια. Λίγο πριν από το θάνατο του βαφτίστηκε από τον Επίσκοπο Νικομήδειας Ευσέβιο. Ο Κωνσταντίνος πέθανε σχετικά νέος, ενώ η μητέρα του έζησε πάνω από 80 χρόνια. Τα παιδιά του, ωστόσο, τα είχε βαφτίσει χριστιανούς από μικρή ηλικία.

Τόσο το έργο του όσο και ο ίδιος εκτιμήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από πολλές πλευρές. Αν και μπορούμε να πούμε ότι ο Κωνσταντίνος πέθανε χωρίς να έχει ολοκληρώσει το πρόγραμμα του, ωστόσο άφησε πίσω του ένα αξιόλογο έργο, τόσο στον πολιτικό όσο και στο θρησκευτικό τομέα:

- Πραγματοποίησε την ενότητα του Κράτους.
- Πέτυχε σε μεγάλο βαθμό την ενότητα του Χριστιανισμού.
- Περιορίσε τους κινδύνους από τους εξωτερικούς εχθρούς.
- Δημιούργησε τη νέα πρωτεύουσα, που θ' αποτελέσει την εστία αναβιώσεως του Ελληνισμού, με το Βυζάντιο και το κέντρο της Ορθοδοξίας.

Για όλες αυτές τις προσφορές του η Ρωμαϊκή Σύγκλητος, όπως αναφέρει ο ιστορικός του 4. αι. μ.Χ. Ευτρόπιος, θεοποίησε τον Κωνσταντίνο, η ιστορία τον ονόμασε «Μέγα» και η Εκκλησία αυτόν μαζί με τη μητέρα του Ελένη τους ανακήρυξε «Αγίους και Ισαποστόλους». Πολλοί σύγχρονοι ιστορικοί παρομοίωσαν τον Κωνσταντίνο με το Μ. Πέτρο της Ρωσίας και τον Μ. Ναπολέοντα της Γαλλίας.

Ο Επίσκοπος Καισαρείας Ευσέβιος έγραψε τον «Πανηγυρικών του Κωνσταντίνου», με σκοπό να δοξολογήσει το θρίαμβο του Χριστιανισμού, που έθεσε τέρμα στα δημιουργήματα του Σατανά-τους ψεύτικους θεούς-και που εξαφάνισε την ειδωλόλατρεία. Γράφει σχετικά: «Ένας θεός κηρύχτηκε σ' όλη την ανθρωπότητα, ενώ συγχρόνως αναπτύχθηκε μια παγκόσμια δύναμη: η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ακριβώς την ίδια εποχή, με πίστη στον ίδιο θεό, σαν δυο πηγές ευλογίας, παρουσιάστηκαν για το καλό των ανθρώπων η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και η Χριστιανική ευσέβεια. Δυο παντοδύναμες δυνάμεις, ξεκινώντας από το ίδιο σημείο, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και ο Χριστιανισμός δάμασαν και συμβίβασαν όλα αυτά τα αντίθετα στοιχεία, για να ενωθούν τελικά σε μια έκφραση καθαρά ελληνική, το Βυζάντιο».

Μέσα σ' αυτήν τη νέα ελληνική και χριστιανική μορφή, στο Βυζάντιο, θα αναδειχτούν Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας, φλογεροί Ιεράρχες και κληρικοί, ευσεβείς αυτοκράτορες, που θα παραλάβουν τη σκυτάλη από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου για να στηρίξουν, εδραιώσουν και μεταδώσουν την αληθινή πίστη σ' Ανατολή και Δύση.

Εμείς οι Έλληνες οφείλουμε βέβαια μεγάλη ευγνωμοσύνη στους αρχαίους προγόνους μας, οι οποίοι με το πνεύμα και τα αριστουργήματα τους όρισαν τους νόμους του καλού και υψηλού, νόμους που θαυμάζονται μέσα στους αιώνες. Αλλά δεν οφείλουμε μικρότερη ευγνωμοσύνη και στους Χριστιανούς εκείνους προγόνους μας, επώνυμους και ανώνυμους, οι οποίοι καθόρισαν με τη ζωή, το έργο και τους αγώνες τους, τους κανόνες της ανθρώπινης συνείδησης για τη φύση της Θεότητας, κανόνες που πάνω τους θεμελιώθηκε μέχρι σήμερα ο νεότερος πολιτισμός και οι αξίες της ζωής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ASH: Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους. Οργαν. Πολιτ. Εκδόσεων. Αθήναι, 1953. ΒΑΣΙΛΙΕΦ Α.: Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Εκδόσ. ΤΣΑΓΚΑΡΗ. Αθήναι, 1954.

ΓΚΟΣΕ Α.: Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και η Φραγκική Μοναρχία. Εκδόσεις ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ. Αθήναι, 1908.

ΔΙΟΜΗΔΗ Α.: Βυζαντινοί Μελέται. Εκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ. Αθήναι, 1951.

ΕΓΚΥΚΛΟΠ. ΛΕΞΙΚΟ «ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ»: Εκδόσεις Εταιρ. Εγκυκλ. Εκδόσεων. Αθήναι, 1964.

ΕΓΚΥΚΛΟΠ. ΛΕΞΙΚΟ «ΗΛΙΟΥ»: Αθήναι.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ «ΠΥΡΣΟΣ»: Αθήναι, 1932.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ»: Εκδόσεις ΝΙΚΑ. Αθήναι

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Αθήναι, 1975.

ΖΑΒΠΤΙΑΝΟΥ Κ.: Βυζάντιο. Αθήναι, 1947.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Κ.: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ. Αθήναι, 1932.

! Ο Κωνσταντίνος Παππός είναι ταξίαρχος ε. α. Το κείμενο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Στρατιωτική Επιθεώρηση. Πρώτη ανάρτηση Αγιορείτικο Βήμα